

siklik és sok mindent elmellőz, amit a nagy közönségnek nem tudni jó. Dicséreteiben mértéket tart, frázisai csak itt-ott haladják meg a szokott irodalomtörténeti stílus mértékét.

Cs. E.

«Gróf Széchenyi István nézetei a nevelésről», írta dr. Imre Sándor 271 l. 8° Politzer Zsigmond és fia Budapest, 1904. Ára 5 K.

A «nemzet-nevelés könyve» címet adhatta volna diligens szerzőnk immár harmadik nagyobb művének, mely a legalkalmasabb időben jelent meg. Hiszen a «nemzeti nevelés»-nek kopottságig divatos jelszava, a levegőben van minden mélyebb értelem, komolyabb tartalom nélkül. Különbözik azonban hogyan eshetnék meg, hogy midőn a magyar faj történeti sajátosságainak kifejlesztésére gondolunk, *erre* idegen nép történeti tulajdonságaiból kinőtt oktatási tervet kapunk, melynek rendelkezései — megesik elég gyakran, — nemcsak nem simulnak a magyar szellemhez, de figyelmen kívül hagyják a magyar és idegen faj fizikumának fiziológiai különbözőségeit is. Hogy milyen legyen és lehet a magyar nemzeti, avagy nemzet-nevelés, azt nem átmásolt tantervek, hanem a történelem, s a történelem folyásában cselekedetekben, törekvésekben, szokásokban, nemzeti célokban és ideálokban nyilvánuló faji fiziológia és faji pszichológia törvényeinek ismerete alapján határozhatjuk meg. Hiszen a nemzet történelmi fejlődés eredménye. A nemzeti jellemvonások és nemzeti különbségek komplexuma: a történelmi élet, történelmi haladás hosszú folyamatának lassan megérett gyümölcse.

A nemzet-nevelésnek azért nem szabhat rendet a szobában bölcselkedő. A neveléstudománynak napjainkban ezért *kell* egyformán bölcséleti és tapasztalati, történelmi és politikai, bölcséleti és sociológiai, még ethnografiai tudománnyá is válnia.

Aki nemzetet akar nevelni, vagyis a nemzetet alkotó minden egyesnek lelkében *öntudatos*á öhajtja tenni azt a fölemelő gondolatot s érzést, hogy az ő parányi mivoltában is fontos s értékes része az egésznek, hogy az egyén tevékenysége, hivatása, kötelességei túlterjednek a szűk magán és családi érdekek és célok szolgálatán; illetőleg e szűkebb körű munkásságával is öntudatosan és értékesen szolgálhatja az egyén a nagy egész céljait, ideáljait; szolgálhatja a két érdek, két cél összeütközése nélkül, a kettőnek egymásba való öntudatos beolvastása által: az ily nevelőnek elsőrangú forrása a történelem.

Ezért fordul Imre Sándor is a történelemhez, hogy meghatározza a történelem eszközeinek, — ha tetszik, — irányítóinak gondolkodásából, tetteiből, mi a nemzet-nevelés. Jelen alkalommal, érté-

kes s igen érdekes könyvének, mely egy hosszabb sorozat első tagja, — első részében buzgó lelkiismeretességgel állítja össze rendszerben Széchenyi Istvánnak kiadott és írott műveiből: Széchenyi nevelési elméletét. Második részében fejtegeti, mások és különösen Schneller dr. rendszerével összeveti, s megmagyarázza: miképen gondolta Széchenyi nevelni az egyes embert, mint önértékű személyiséget; az embert mint a nemzet és az emberiség tagját; tisztázza Széchenyit a Schvarcz Gyula vádjai alól; s végül előadja Széchenyi nézeteit «az egészségre való nevelésről», s bírálgatja azt Payot, Imre József stb. véleménye alapján. Könyve harmadik része kinyomozza Széchenyi elméletének magyar alapjait; megállapítja, hogy a Széchenyi rendszerét összekötő, egyes részeiben idegen eredetű világnézetet is a magyar lélek olvasztotta egy sajátos egyéni világnézetű és hogy Széchenyi élesen figyelő gondolkodása, rendszerének alapjául s csúcsául: a fejlődés, tökéletese-
dés elvét vallja H. Spencer előtt majd félszázaddal.

Azonban nemcsak nevelési elveit kapjuk Széchenyinek e könyvében rendszerbe foglalva, hanem elénk állítja Imre dr. azt a Széchenyit is, aki a nemzeti, politikai, társadalmi, szellemi, erkölcsi, testi életnek sokféle jelenségét egységes világnézetének bölcsészi magyarázatáról bírálta és megítélte. Megösmérjük Széchenyinek *egységes bölcsészi világfelfogását* is, tetteinek, céljainak, sokféle működésének elvi, eszmei alapjait; melyeket Széchenyi maga, sajnos, soha le nem írt, csupán lelkében alkotott meg és írásaiban, beszédeiben, tetteiben alkalmyszerűleg, szétszórva nyilvánított.

Széchenyi rendszere, Imre Sándor összeállításában igen érdekes. De még érdekesebbé s értékesebbé teszi az Imre módszere. Alkalmat talál a köznevelés s oktatás ma égetőbb kérdéseinek tárgyalására is, a kiválóbb hazai s külföldi tudósok nézeteinek a Széchenyivel való összehasonlítására is.

Amit Széchenyi az arisztokrata kormányformáról s demokraciáról vall, azzal megelőzte a XX. század kiváló amerikai sociológusát, Giddingset. Nemzet-nevelési rendszerével és kifejtésével megoldotta azt a vitát, mely a XX. század *sociális paedagogusait* ma oly keményen foglalkoztatja: egyént, önálló személyt kell-e nevelni; avagy az egyént, mint a társadalom eszközt? És e nézeteivel megelőzte a XX. század mai legkiválóbb *német nevelőt*, mint Natorp, Edelheim, Hochegger, Linde. Széchenyi fölfogása a nemzeti nevelésről s a személyiség elvéről, — mindenkinek ajánljuk, hogy legalább ezt a két fejezetet olvassa el, — csodálatosan közel jutott a XX. század egyik nagy magyar nevelőjének, dr. Schmellernek fölfogásához. Más uton, Széchenyi inkább a racionalista filozófia alapján indul meg; mégis oly egységben jelenik meg Széchenyinnél is az egyénnek, mint öné-

tékü személyiségnek és mint a nemzeti célok öntudatos munkásának nevelése; mint azt a *maga útján haladó Schneller dr.* rendszerében láthatjuk. «Széchenyi az egyént mindig a nemzetre való tekintettel, a nemzetért, a nemzet által» óhajtja nevelni. «Nála a nevelés tisztán nemzetnevelés»; «a nemzet a nevelés középpontja; s a nemzet személyesíti meg az emberiséget.» «Egyszerűen összefolyik Széchenyi rendszerében az egyén és nemzet nevelése: egyéni nevelés a nemzet érdekében, nemzet-nevelés az egyének elismerése alapján.» És mégis «érvényesül az egyéniség mint elv Széchenyi egész rendszerében.» Az egyes ember, mint egyén értékes tagja a nemzetnek, az önismereten nyugvó egyéni hivatás betöltése alapján, s az emberiség körében az egyes tagok: a nemzetek, egyéniségek alapján szolgálják a végső célt, az emberiséget; a nemzetnevelés célja pedig maga a nemzeti egyéniség megőrzése és nemes kifejtése.»

Ha Széchenyi nevelési módjának kitűzésében kimutathatóan hatása alatt is áll Jeremy Bentham utilitárius, radikális filozófiájának; ha a nemzet-nevelés fontosságának megítélésében kimutathatóan Rousseau (Lengyelország kormányáról írt) értekezéséből vette is eszméit; s ha társadalmi nézetei: Owen és Hodgkin, gazdasági ismeretei Adam Smith, s általános fölfogása a XVIII. század rationalismusának erős hatását mutatják is, mégis Széchenyi politikai rendszerében a nemzetnek és *nemzetállamnak, mint önálló, élő, fejlődő személyiségnek* fölfogása oly idealisan magas és eredeti, melyhez hasonlóval csak két, szintén eredeti magyar gondolkodónak: Kunz Ignácnak és Schneller Istvánnak rendszerében találkozunk.

Imre dr.-nak pedig melegen gratulálunk s várjuk az érdekes folytatást.

Rácz Gyula.

Pedagógiai programmértekezések az 1902/3. évi Értesítőben. —
(Folytatás.)

Múltkor ismertettem az általános pedagógiai érdekű közleményeket, most a részletes munkára vonatkozó dolgozatokat veszem elő. Mindössze ötöt találtam ilyent, bár lehet, hogy nem minden Értesítő jutott kezem ügyébe. Mindenesetre jellemző, hogy országunk 200 középiskolája közül csak egy tizede, mintegy 20 közül pedagógiai értekezést, itt is sok az általánosság, míg részletekbe vágó, a középiskolai életet érintő kérdés alig kerül tárgyalás alá. Különösen feltűnő dolog, hogy a tanárok éppen módszertani tapasztalatokat, fejtegetéseket nem közölnek. Lehet, hogy ennek oka abban rejlik, hogy mindenki a készülő *Utasításokat* várta, s mivel ezek már kezünkben vannak, reméljük, hogy ez évben már megindul a szorgos munka